

КРЪГЛА МАСА
“СВЕТОВНИЯТ ТЪРГОВСКИ РЕД НА КРЪСТОПЪТ:
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ЗА БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ТЪРГОВИЯ”
Изказвания

**09.07.2018 г. с участието на бившите министри и заместник-министри на
търговията:**

Кирил Цочев – Министър на търговията юли – октомври 1994 г., и януари 1995 – януари 1996 г.

Даниела Бобева – Министър на търговията и външно-икономическото сътрудничество – февруари – май 1997

Валентин Василев - Министър на търговията и туризма 1997 - 2000

Станислав Даскалов - Зам министър на търговията 1991 - 1993 и Министър на външните работи юни - октомври 1994 г.

Борислав Георгиев – зам. Министър на търговията 1995-1997

Станимир Бързашки – зам.министър на търговията 1993-1996

Александър Тасев – зам.министър на търговията 1997-2001 г.

Минко Герджиков – зам. министър на търговията и външно-икономическото сътрудничество 1997

Румен Денчев – зам. министър на търговията и външно-икономическото сътрудничество 1997.

Откриване на кръглата маса от директора на Института за икономически изследвания проф. Ал. Тасев.

Водещ: проф, д-р И. Балканска: Срещата е посветена на темата за измененията в световната търговия и тяхното въздействие върху външната търговия и икономиката на България, а също така и на нашите очаквания, свързани с факта, какви идеи, предложения, политики могат да бъдат генерирани на тази среща. Дискусията ще започне с т.нар. търговска война и дали тя ще промени световния търговски и икономически ред и какви възможни последици може да има за България като държава-членка на ЕС. Като малка отворена икономика, България не може да не изпитва последици от тези изменения. Известно е, че глобализацията на търговски обмен също се изменя поради нарастването на използването на защитни мерки във външната търговия с цел опазване на вътрешната производствена структура и нейното развитие. Променя ли се либерализмът в световната търговия? Идва ли нов световен търговски ред, имайки предвид глобализацията и използването на защитни мерки във външната търговия. Примерите за нарастване на търговските противоречия се натрупват през последната година: промяната в американската външнотърговска политика и въвеждането на митата спрямо ЕС и Китай; Брекзит, последициите от които тепърва

ще се усетят; позицията на френския президент Макрон, който се обяви за промени в СТО. Призовавам участващите в кръглата маса да вземат отношение по тези големи въпроси с акцента върху това, до каква степен тези промени могат да се отразят върху икономиката и външната търговия на България.

Зам.-министър на икономиката Л. Борисов: Приветствам инициативата за срещата. Глобалните тенденции са същевременно и предизвикателства и възможности /икономически растеж в световен план; протекционизъм, който прераства във търговска война; дигитализация и навлизане на нови технологии и свързаната с това електронна търговия/. Нарастват инвестициите, вноса и износа на България през 2017-2018 год., а прогнозата за 2018 год. е за 10,1% реален ръст на инвестициите, а през следващите години – отново за 7-10 % растеж. Като малка и отворена икономиката на България би могла да приема компании, които изпитват затруднения във връзка с протекционизма и които търсят по-голяма конкурентоспособност и по-ниски разходи. Според последните данни за януари-април 2018 год. износът е 8,25 млрд. евро /15,4% от БВП/ и се отбелязва нарастване с 4,8 %, вносът за същия период е 9,4 млрд. евро /17,5% от БВП/ и нараства със 7,5%. В края на 2017 год. В глобален мащаб са налице 396 активни пречки пред търговията и инвестициите, което е исторически рекорд и потвърждава нарастващия протекционизъм. Най-голям набор от пречки са регистрирани от страна на Русия, Китай, Индонезия, Индия, Бразилия, Южна Корея, Турция, САЩ, Австралия, Тайланд, Аржентина и Мексико. България като държава-член на ЕС следва политиките на ЕС, затова подробно информира за мерките на ЕС. ЕС е за свободната търговия, предстоят преговори за споразумения за свободна търговия с Австралия и Нова Зеландия, финализирано е споразумение за икономическо партньорство с Япония, подписани са споразумения с Корея и Виетнам. Това са възможностите за България за засилване на работата на тези нови пазари – Япония, Южна Корея, Виетнам. От Министерството е направен анализ на прекия ефект на т.н. търговска война върху българската икономика, който е незначителен. Възможни са индиректни ефекти, които страната би могла да усети, например, ако бъде засегната автомобилната индустрия на Европа, защото в България има 120-170 компании поддоставчици. За България е особено важно да се извлече максимум полза от случващото се в глобален мащаб.

Дискусията за ниската добавената стойност в износа е много интересна. Проблемът на България наистина е, че в износа си няма много крайни продукти и че крайните продукти не са добре брандирани. При прегледа на отделните сектори обаче с крайни продукти се открояват военната, автомобилната индустрия, електроника, електротехника и ИТ сектора. За съжаление България няма голяма марка в областта на автомобилостроенето. Политиката за насърчаване на износа не може да мине без насърчаването на инвестициите, но като цяло износът расте. Проблемът с кадрите съществува, проблемът с инвестициите съществува, но избягали инвеститори от България няма.

Даниела Бобева. Има едно изследване на ЕК за ефекта от подписаните вече споразумения за свободна търговия като за ЕС той е позитивен – има съществено нарастване на вноса в страните, където има такива подписани споразумения. Зам. министърът подчерта, че България се възползва от двустранните споразумения за свободна търговия, които ЕС сключва с трети страни. Във ВУЗФ направихме изследване на ефекта на тези споразумения конкретно за България и установихме, че за разлика от Европейския съюз, който като цяло реализира значителни увеличения на търговията и по-специално износа към страните, с които еа сключени споразуменията, то българският износ и внос не е повлиян от

споразуменията, като по отношение на някои страни дори има влошаване на външната ни търговия. Това е важен въпрос, който се нуждае от обяснение.

В. Василев: От година и половина президентът Тръмп се опитва да атакува световния ред не само в търговията, но и в други области. Той извади САЩ от Парижкото споразумение за климата, от Съвета по правата на човека в ООН, сега е тази търговска война. Войната не може да бъде спечелена и до края на годината ще се върне към преговори, поради три причини: САЩ ще загуби много пазари; много производители в САЩ ще изнесат своето производство; 60-70 % капитали в САЩ имат европейски произход; през 30-те години на миналия век е имало вече подобна война, която е била изгубена. Последиците за България: стокообменът със САЩ е незначителен, 67 % от износа е за ЕС, страната няма да бъде засегната пряко от въвеждането на нови мита.

Ст. Даскалов: След 2008 г има нарастване на протекционистичните мерки от страните членки на Г-20, увеличение на броя на търговските спорове в СТО и невъзможност да се договори съществено по-нататъшно либерализиране на международната търговия в рамките на СТО при увеличаващ се брой на двустранните и регионалните споразумения за свободна търговия. Президентът Тръмп постави началото на търговска война. В резултат на въведените от САЩ през 1930 г. по-високи мита и на ответните мерки на другите големи търговски държави световната търговия за 4 години намалю с 66 %. Това дава основания, че вероятно ще се стигне до преговори за да се предотврати истинска търговска война по подобие на тази от 30-те години. Търговската политика е от изключителна компетентност на ЕС, който изрази готовност да преговаря със САЩ и други партньори от името на страните-членки на ЕС за да се избегне подобно негативно развитие.

България стана член на СТО през декември 1996 г. Китай стана член 10 години след нас. До 2007 г. активно и пряко участвахме в дейността. След това, по силата на членството в ЕС ние участваме не пряко чрез ЕК. Позицията на Китай през декември 2016 за признаване на статут на държава с пазарна икономика, по повод изтичането на 10 година от протокола за присъединяване на странат към СТО, въпреки че не изпълнява изрично посочените 5 условия, както и поради "правото на силата" водещата икономика вече 2 или 3 позиция на Китай в световния стокобмен породу американска и ЕК реакция. Например, административно затрудняване на работата на арбитража в СТО, а ЕС-28 промени своите процедури и правила на мерките за търговска защита. Т.е. не бива да се смята, че повод и причина са някакви "волности" на президента Тръмп и започналите търговски битки чрез повишаване на митата. За съжаление СТО става част от войната между силата на правото и правото на силата;

България разполага с твърде ограничен брой експерти, чието мнение за щастие все още се чува сред политическата армия от министри и зам.министри, имащи пряко и непряко отношение към външната търговия. По темата СТО трябва се действа само и единствено професионално, последователно и при ясни стратегически български интереси.

Ст. Бързаики: През последните 30-40 години външнотърговската политика се развива по логиката да се намаляват тарифните мерки, сега изведнъж се прави рязък обрат. През този

период са натрупани икономически противоречия на глобално равнище, като най-трудното противоречие е между Китай и САЩ. Има и други дисбаланси – между Източна и Западна Европа, между третите страни и Европа и др. Настъпващите промени няма да окажат влияние върху българската икономика, която е доста откъсната и слабо развита.

Д. Бобева: Не съм съгласна с казаното от Ст. Бързашки, че промените в световния външно-търговски ред няма да имат отражение върху българската икономика, която все повече зависи от външната търговия, т.е. външната зависимост на икономиката нараства. Преките ефекти могат да бъдат малки, но непреките – са много сериозни. Има проблем в самата СТО, има страни, които печелят и такива, които не печелят от създадените световни правила на външната търговия. Българската търговия не е печеливша от така създаден ред. България почти не изнася крайни продукти, изпитва огромни дисбаланси във външната търговия, вкл. и с ЕС. Необходим е нов ред в международната търговия.

Б. Георгиев: За да има външноикономическа политика в днешните условия България трябва да започне с всеобхватен анализ на стокообмена, търговията с услуги и инвестициите, водещите държави и водещите български фирми поне за последните 10 години. При това трябва да се използват световно сравними данни и огледалната статистика например на МТЦ/УНКТАД/ СТО, а не да се правят реплики на парче на база само НСИ или Евростат, които обслужват краткосрочни ограничени интереси. Не бива да се пропуска сектора на продукти свързани с отбраната, който за 2016 и 2017 има износ от повече от 1 милиард евро, при положително салдо от повече от 800 милиона евро за всяка от тези години; Задължително трябва се разгледа в каква степен структурите свързани с неторифните мерки като КЗП, ДАМТН, ИА БСА, БИС и др. защитават българския интерес;

И. Балканска: Да преминем към втората част на нашата дискусия – проблемите и перспективите пред българската външна търговия.

Е. Маринов: Темата на изследването извършено от научен екип от секция «Международна икономика» на ИИИ е «Външнотърговските отношения на България: ефекти от членството в ЕС и пост-кризисното развитие на световната икономика». Анализът на данните за динамиката на външнотърговския стокообмен потвърждава хипотезата, че членството в развита икономическа интеграционна общност стимулира външната търговия – в случая с членството на България в ЕС търговията нараства – и по отношение на стойността, и на количествените обеми и на вноса, и на износа. Направеният анализ потвърждава хипотезата, че членството на страната в ЕС води до повишаване на дела на вътрешнообщностната търговия – стойността и обемите на търговските потоци нарастват по-бързо при търговията с ЕС (стокообменът със 186%, експортът – с 218%, а импортът – със 161%). Налице е влошаване при стоковата структура на външната търговия поради по-значителния ръст в търговията на продукти на първичния сектор за сметка на преработените продукти, особено по отношение на стокообмена с трети страни. Тази тенденция се откроява и при вноса, но е много по-ясно изразена при износа, и е една от разликите между България и общите тенденции в ЕС през наблюдавания период.

Като малка, силно отворена икономика, член на високоразвита интеграционна общност България не разполага с твърде много възможности за производството на големи обеми продукти, а оттам – и за постигането на икономии от мащаба в потенциалните конкурентни продукти. За да се избегне маргинализирането на страната от външнотърговска гледна точка – търговия единствено с големия пазар на ЕС, със стоки и услуги с ниска добавена стойност, от които всъщност печелят големите производители в развитите държави-членки, се налага да бъдат проведени внимателно

подбрани мерки. Трябва да е налице постоянна, консистентна и активна държавна политика – както вътрешна (за насърчаване на тези производства), така и търговска (за налагането на техните продукти на потенциалните чужди пазари). Заедно с това е необходимо и отговорно, ефективно и активно участие на представителите на българската публична администрация и бизнес при обсъждането, разработването и създаването на мерките и инструментите на търговската политика на ЕС, защитаващо националните интереси.

Е. Панушев: Част от изследването на Института за икономически изследвания (ИИИ БАН) е участието на България в глобалните стойностни вериги (ГСВ). Някои от по-важните резултати са следните: Промяната в структурата на световната търговия през последното десетилетие се определя от новите форми на глобализация на производството и неговата организация. Възможностите да се разделят отделни производствени дейности и да се изнасят в други държави е предпоставка за изграждането на ГСВ. Ето защо световната търговия е в голямата си част резултат от внесена стойност и добавена национална стойност. За държавите от ЕС относителният дял на вътрешната и външна добавена стойност в износа е силно диференциран. България е сред страните с най-ниска вътрешна добавена стойност в износа и най-висока външна стойност. Този дял се постига главно от индустриалния сектор, който осъществява близо 80 % от износа на страната.

Членството на България в ЕС води до концентрация на търговията към определени държави от ЕС, което е обусловено от включването ни в европейските глобални стойностни вериги. Като резултат от тези процеси нарасна търговията със суровини и износ на външната добавена стойност. Това е показателно за отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“ и особено за добивната промишленост. Преработващата промишленост в най-голяма степен илюстрира процеса – вносът е на равнища близки до износа. Секторът Услуги съдейства на процеса на участие в глобалните стойностни вериги.

Новата търговска архитектура, изградена на базата на ГСВ показва съсредоточаване на производствено-търговски дейности в Германия, САЩ и Китай. Около тези центрове се обвързват икономиките на съседните държави на основата на търговията със стойност. Участието на България в глобалните стойностни вериги създава възможност да съчетава националните си конкурентни предимства със структурирани външноикономически отношения. Промяната в някои от показателите дават основание да се очертаят някои промени – нарастване на производствените дейности и ориентиране към структура, повлияна от ГСВ. Наблюдава се и промяна в структурата на заетите – нарастване дела на високо и средно квалифицираната работна сила, което е тенденция и в развитите европейски държави.

В. Василев: Не може да се говори за външна търговия, без да се говори за икономика. Външната търговия е функция на икономиката на България, която е най-слабата в ЕС. България изнася това, което произвежда, а това са нискотехнологични стоки с ниска добавена стойност. Най-големите износители в България са дъщерни фирми на чужди компании, дошли в България не само с парите си и технологиите, но и с външните си пазари. Българската икономика върви по грешен път, който аз наричам «пълзяща криза». Това не е вина само на сегашното правителство, това е една системна грешка, всички присъстващи имат вина. На България трябва инвеститори в реално високотехнологично производство, които да дойдат с пари, технологии и пазари, но от години такива инвеститори не идват. Много са причините за това, но една от най-важните е липсата на кадри, не само висококвалифицирани и образовани, но и нискоквалифицирани, т.е. става дума за кадри и образование. Не може да се увеличи износът, ако няма производство, не може да се увеличи

производството, ако няма кой да произвежда. Трябва да се промени пирамидата на цели и ценности в България, което е политически въпрос.

Ст. Бързаики: Очертава се единомислие по въпроса, че инвестициите и търговията са много обвързани, затова обръщам внимание на ролята на държавната политика, защото именно държавата има инструменти за привличане на чуждестранни инвеститори и насърчаване на търговията. 5-6 европейски страни държат над 60 % от външнотърговския оборот на България, затова е необходимо да се подобри присъствието на страната в тях, но и в останалите страни. Голям проблем представляват административни бариери и ограничения в различни страни, например за командированите работници в тези страни, но се наблюдава negliжиране на интересите на българския бизнес от страна на държавата по въпроса за премахването на тези бариери и ограничения. Не става дума само за международните шофьори, но и за близо 20 хил. компании, които изнасят услуги и имат инвестиционни проекти в Европа.

М. Герджиков: Имам богат практически опит и бих искал да споделя моите наблюдения от практиката. Икономиката ни преживя и продължава да преживява последиците от много неблагоприятни външни фактори – да си спомним за тежките преговори с ЦЕФТА, спад на търговията с Русия, последиците от ембаргото на Сърбия и т.н.. Голям проблем в момента е следният: чуждестранните фирми репатрират печалбите си навън /банките, GSM-операторите, най-големите и най-печелившите предприятия/, освен това, голяма част от дейностите в България са ишлемета, кол центрове и т.н.. Големият въпрос е, как да се реинвестират, а не да се изнасят, тези значителни парични потоци за насърчаване на икономическия растеж. Как да се развият печеливши дейности от български компании. Необходима е политика в тази област.

Е. Кънев: България трябва да намери ефективни начини за увеличаване на добавената стойност на своя экспорт. През годините това стана почти като заклинание, но винаги с акцент търсенето на синергия между научните институти и бизнеса, което е доста сложно упражнение. Далеч по-рационално е да изучим пътя на други развиващи се страни, които са реализирали успехи в това начинание. Например Китай активно подпомага държавни и частни фирми да придобиват фирми с технологии и силни брандове в Европа (примерно "Волво"). Емиратство Дубай финансира своите предприемачи да закупуват перспективни производства в чужбина и след придобиване на опит и знания постепенно да ги преместват в Дубай. Ясно е, че колкото един бизнес е по-близо до крайния клиент и със собствени брандирани продукти, толкова по-висока добавена стойност може да реализира. Това трябва да стане част от стратегията на българските фирми и държавата да подпомогне този процес чрез предоставяне на финансови инструменти за реализация на тези стратегии, вкл за финансиране на консултантски услуги и обучения на самите предприемачи.

Л. Борисов: Дискусията за добавената стойност е много интересна. Проблемът на България наистина е, че няма много добри крайни продукти и че крайните продукти не са добре брандирани. За съжаление, все още няма голяма марка в областта на автомобилостроенето. Политиката за насърчаване на износа не може да мине без насърчаването на инвестициите, но като цяло износьт расте. Проблемът с кадрите съществува, проблемът с инвестициите съществува, но избягали инвеститори от България няма.

Р. Чобанова: Институтът за икономически изследвания осъществява редица проекти в областта на външната търговия като друг е въпросът доколко те се използват при взимането на политически решения. Например, разработват се различни модели, както и анализи по иновативни методологии. Анализира се търговската политика на отделните страни, които се използват в СТО, МВФ и Световна банка - анализ на новия икономически ред; анализ на предприятията на границата България-Македония и други изследвания.

И. Балканска: Премаваме към третата част на срещата – предлагане на политики в областта на външната търговия, изводи, предложения, бъдещето и влиянието на външната търговия.

Д. Бобева: Сегашната институционална рамка на българската външнотърговска политика не е подходяща за предизвикателствата на съвременната глобализация. В България няма министерство на търговията, недостатъчен е капацитетът, липсват национални мерки за насърчаване на износа. На износителите не се предоставят достатъчни и подходящи услуги от публичните институции. Разчита се на инерционни ефекти от европейските външнотърговски политики – налице е отказ от външнотърговска политика. Голям проблем е липсата на външно-търговски кадри, на специалисти, както в администрацията така и в частния сектор. Свободният европейски пазар на стоки и услуги за България не работи. Държавните институции трябва незабавно да въведат реципрочни нетарифни ограничения в страните, в които българските износители срещат такива пречки. Голям проблем е, че българският износ не е директен към крайния потребител а преминава през много нива, което го оскъпява, а печалбата остава в чуждестранните посредници. Необходима е институционална реформа, цялостна визия за **национална** външнотърговската политика.

Ст. Стефанов: Съмнявам се, че е възможно провеждането на външнотърговска политика в България поради обективните условия: икономическият модел е основан върху валутния борд, което изключва парична и валутно-курсова политика. Необходима е вертикална индустриална политика. Апелът за активна външнотърговска политика е добър, но няма условия тя да се провежда. Може би, трябва да се вземе пример от държави, прилагащи плаващ валутно-курсов режим /Чехия, Полша, Унгария, Румъния/.

Ст. Даскалов: Външноикономическата стратегия не може да бъде разглеждана отделно от вътрешноикономическата политика. Ако нямаме конкурентоспособни предприятия, не може да се говори за ръст на износа. Централен въпрос е как да привлечем повече чужди инвестиции, които да се влагат в производства с по-голяма добавена стойност. За ръста на инвестициите и експортния потенциал са важни много аспекти, като например, подобряването на образованието от гледна точка на нуждите на пазара, по-добро функциониране на съдебната система и намаляване на корупционните практики, по-активни връзки с бизнеса и бизнес организациите, по-ефективно разпределяне на субсидиите за земеделските производители с акцент на био-земеделieto. Съгласен съм с Д. Бобева, че подобряване на външноикономическата политика изисква и институционални решения.

К. Цочев: Предвид важността на дискусиата и интересните заключения предлагам срещата да приключи с една декларация до правителството, в която най-важното е да се подчертае

необходимост от институционална структура «Външна търговия» /няма страна, която да уважава икономиката си и да няма самостоятелно министерство на външна търговия/ и тезисно да бъдат споменати важни теми, които се обсъждат на срещата, като акцентът да падне върху производство и износ на стоки с висока добавената стойност.

Ал. Тасев: Това, което се обсъжда на срещата, трябва да се раздели на 2 части. Едната е състоянието на институциите и държавността – да се сложи ред, административен и правен; да има дългосрочна политика за създаване на кадри, които да обслужват инвестициите и по този начин да се създадат нови производства. В момента няма външнотърговска политика, няма и кой да я провежда поради липса на специалисти. Другата страна – трябва дългосрочно да се погледне как ще се привличат и ще се създават производства за износ. Как България да създаде условия за да се позиционират инвестиции, които да изнасят продукция с висока добавена стойност. Българските капитали също така да инвестират в страната. Това вече е въпросът на икономическата политика, необходимо е да се създаде доктрина.

И. Балканска: Настоящата кръгла маса, “Световният търговски ред на кръстопът: Предизвикателствата за българската външна търговия”, далеч надхвърли първоначалните очаквания за традиционно пресъздаване на процесите и тенденциите, които са определяли практиките на българската външна търговия през последните 20 години. Обект на обсъждане бяха редица важни проблеми, които се отнасят до промяната в условията и тенденцията на развитие на световната търговия. Изтъкна се, че промяната в международната търговия, като следствие от икономическите кризи, въздейства върху политиките на страните и един от важните структурни фактори е възраждането на протекционистичните тенденции в рамките на националното стопанство. Подчерта се, че предизвикателствата, пред които са били изправени българските експортни отрасли при тяхното адаптиране към високо конкурентните условия на международния пазар на стоки и като страна членка на ЕС не винаги успешно са били преодолявани. Постава се важният въпрос по какъв начин да се повиши конкурентоспособността на вътрешните производствени и експортни отрасли, като протекцията на националните компании от външна конкуренция остава един от основните приоритети за разширяване възможностите на външната търговия на България. В това отношение привличането на части от производствени вериги на ГСВ са вероятно подходяща форма за разширение на пазарните ниши на България. Не може да се пренебрегне фактът, че в годините след кризата протекционистичните мерки, прилагани от редица държави в света нарастват, което е показател за известно изменение в същността на глобализацията в света. Всеохватните производствени и търговско икономически връзки на ГСВ в света не позволяват да се предположи, че тенденцията на либерализиране на международната търговия може да бъде ограничена съществено. Участниците в кръглата маса се обединиха около възгледа, че забавянето на международния търговски обмен в периода след икономическата криза, отразява по скоро навлизането на световната търговия в нов етап на глобализация, където конфликтите в икономически план вероятно ще се разрешават с въвеждането на скрити и явни протекционистични мерки. Икономическите и политическите промени ще са значителни, както и промените в свободната търговия, което ще поставя пред българската външна търговия редица предизвикателства и необходимост от прилагане на гъвкави политики съобразно и възможностите на България като страна членка на ЕС.

Благодаря на всички за участието в кръглата маса.